

ZSUPÁN EDINA

A CORVINA KÖNYVTÁR

Hunyadi Mátyás magyar király világhíres könyvtára az első humanista fejedelmi bibliotéka volt Itálián kívül, Európának az Alpoktól északra elterülő részén. Méreteiről csupán feltevésekbe bocsátkozhatunk, talán kétezer kötetet számlált. Mindenesetre csupán a korabeli vatikáni könyvtár multa

felül nagyságban. A páratlan gyűjteményből – a kutatások jelenlegi állása szerint – körülbelül 210 kötet maradt fenn, ezek ma Európa és Amerika nagy könyvtárainak féltett kincsei. Magyarországon jelenleg 53 corvina található, közülük a legtöbb – 35 darab – a Magyar Nemzeti Könyvtárban.

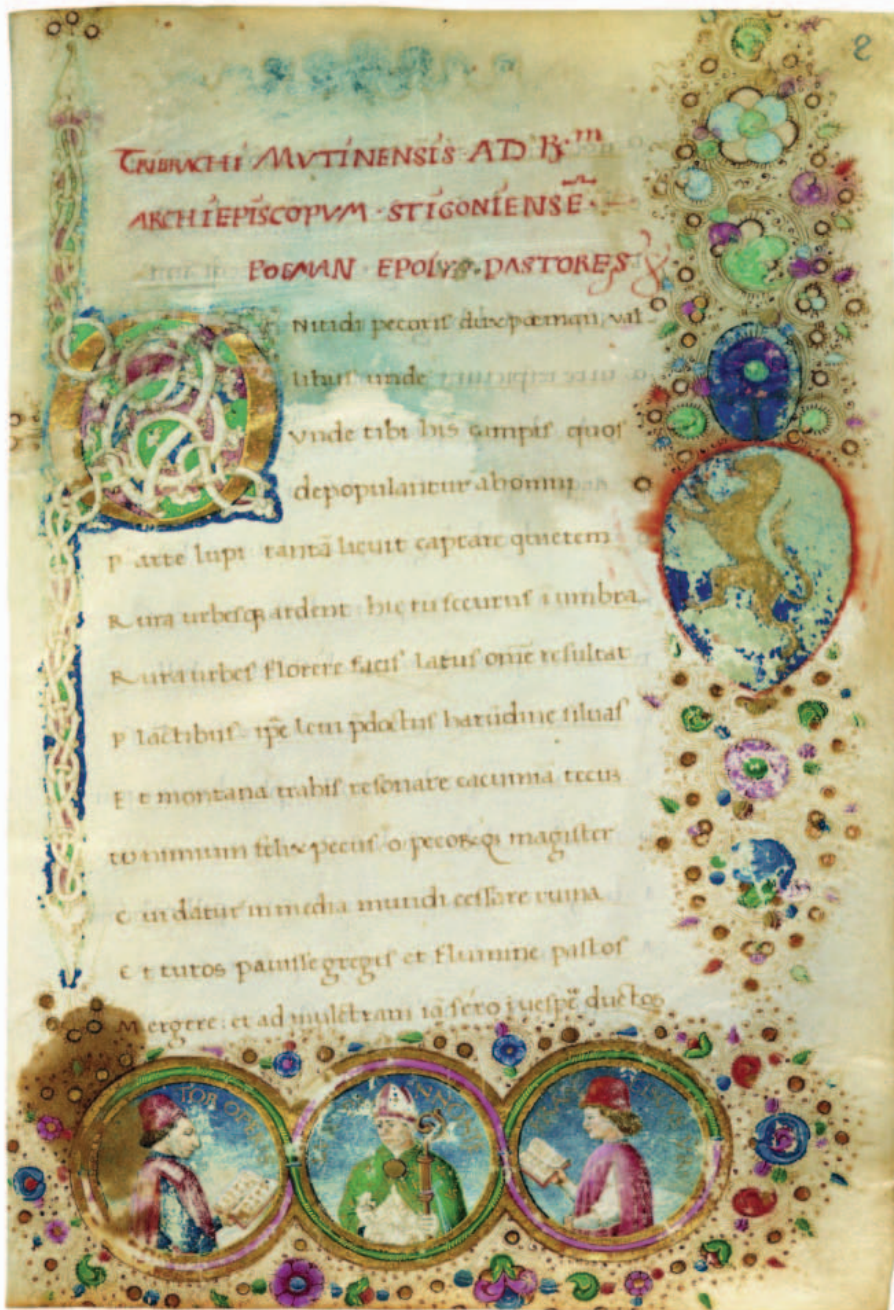
A humanizmus elveit és a reneszánsz fejedelmi reprezentációt egyaránt magába foglaló és visszatükröző könyvtár nem előzmények nélkül és nem előkészítetlenül jött létre a magyar király palotájában a 15. század második felében. Itália közelsége az államalapítástól kezdve meghatározó szerepet játszott a magyar kultúra fejlődésében, és ez a hatás még inkább felerősödött, amikor a nápolyi Anjou-ház tagjai foglalták el a magyar királyi trónt a 14. század elején. Hunyadi Mátyás könyvtára nem más, mint Itália évszázadok óta tartó szellemi hatásának következménye, a folyamat betetőzése, egyfajta csúcspontja. A nápolyi királylány, Beatrix és vele együtt az itáliai udvar érkezése 1476-ban csupán az utolsó állomást jelentette ebben a folyamatban.

AZ ALAPOK

A magyarországi közvetlen előzmények közül Vitéz János könyvtárát és szellemi hatását kell kiemelni. Vitéz János (ca. 1408–1472) szlavóniai családból származott, műveltségét minden bizonnyal már eleve meghatározta az olasz kultúrával átitatott Dalmácia közelsége. Zsigmond kancelláriájában közvetlenül ismerhette meg az itáliai kancelláriai humanizmust, de nagy hatást gyakorolhattak rá az udvarban tartózkodó tudós itáliaiak is, mindenekelőtt a híres humanista, Pier Paolo Vergerio (ca. 1369–1444). Közeli ismerősei közé tartozott Aeneas Sylvius Piccolomini (1405–1464) is, aki ekkor III. Frigyes (1415–1493) bécsi udvarában dolgozott.

Vitéz a Hunyadi család híveként pompás karriert futott be, váradi püspök,

majd esztergomi érsek lett. Személye számos szempontból meghatározó, mintaadó volt a magyar kulturális elit számára. Híres könyvtára igazi humanista gyűjtemény volt, ő maga filológusi, textológusi humanista tevékenységét haláláig folytatta. A Corvina Könyvtár közvetlen magyarországi előzménye Vitéz János könyvtára lehetett, példaértékét tekintve is, de fizikailag is, ugyanis a legfrissebb kutatások szerint a Corvina legkorábbi rétegét, központi magját a Vitéz könyvtárából, környezetéből származó kéziratok jelentették. Alapvető különbség azonban Vitéz János és Hunyadi Mátyás könyvtára között, hogy jóllehet a királyi gyűjtemény is – Vitéz könyvtárához hasonlóan – humanista elveken alapult, összetételét, díszítettségét messzemenően meghatározta az uralkodói reprezentáció.

A modenai költő, Tribrachus verseskötete, amelyet Vitéz Jánosnak ajánlott. A címlap alján, középen Vitéz János képmása látható, körirata: Lux Pannoniae (Pannónia fénye).

Beatrix érkezése kétségtelenül döntő jelentőségű volt a királyi könyvtár létrejötté szempontjából. Az udvarban tartózkodó tudós olaszok, így például Taddeo Ugoletto (1448–ca. 1513) vagy Francesco Bandini ösztönözhatték a királyt egyfajta reprezentatív könyvtár kialakítására. Ennek érdekében könyvkészítő műhelyt hoztak létre a budai palotában, melynek működése már 1480 körül kimutatható. Datált címerlevelek tanúsítják, hogy a milánói

miniátor, Francesco Castello ekkor már Budán tevékenykedett. A lombard miniatűr művészet hatása egyébként az 1480-as években mindvégig érzékelhető a budai műhely által készített kódexekben.

Úgy tűnik, hogy a királyi könyvtár tudatos, szisztematikus fejlesztése az évtized végén került ismét előtérbe, amikor a magyar királyi udvar Bécs (1485) és Bécsújhely (1487) elfoglalása után többnyire Bécsben tartózkodott és valamelyest nyugalmasabb éveket élt meg. A királyi könyvtáros és nevelő, a pármai Taddeo Ugoletto 1488-ban Firenzébe utazott, hogy ott megszervezze a magyar királyi könyvtárának Itáliából történő, átgondolt gyarapítását. Firenzében munkatársa lett a költő

Naldo Naldi (1436–1513), aki mellett, hogy felügyelte a Mátyás számára zajló kódexmásolást, dicsőítő epikus művet is alkotott a születőben lévő uralkodói könyvtárról, *De laudibus Augustae Bibliothecae* címmel. Megfordult ekkoriban Budán egy másik neves firenzei humanista is, Bartolomeo della Fonte (1446–1513), akit Mátyás szintén a könyvtár fejlesztésével bízott meg. A legkiválóbb firenzei scriptorok és miniátorok dolgoztak ekkoriban Mátyásnak, így Attavante degli Attavanti, Boccardino il Vecchio, Gherardo és Monte di Giovanni, hogy csak a legnevesebbeket említsük.

URALKODÓI REPREZENTÁCIÓ

Ezt a folyamatot, valamint a királyi könyvtárnak a magyar uralkodói reprezentációjában játszott szerepét a *Philostratos-corvina* (Bp, OSZK, Cod. Lat. 417.) kettős címlapja tükrözi legjobban. A kódex tartalmát az udvari történetíró, Antonio Bonfini fordította le görög-ről latinra, praefatióként pedig Bécsújhely elfoglalásának történetét írta le. A címlapok Mátyást olyan római császárok örököseként mutatják be, akik nem csupán a fortitudo, a bátorság, hanem a prudentia, a bölcsesség erényében is jeleskedtek s a kultúra barátai voltak. Az iniciálé a trónörököst, Corvin Jánost ábrázolja diadalszekéren, megtörtént esemény, a bécsújhelyi győzelem utáni diadalmenet emlékeként. A kódex műve mellett egyedül e kódex címlapján meglátjuk a királyi könyvtárat, ezúttal „Bibliotheca Corvina” formában.

A tudatos könyvtáralapítást a könyvtárterem díszes kialakítása és a könyvek látványának egységesítése is kifejezte. Naldo Naldi művéből tudjuk, hogy a könyvtártermet, amely a budai palota Dunára néző oldalán, a királyi kápolna mellett és a trónterem közelségében foglalt helyet, intarziás könyvszekrényekkel rendezték be, a nyitott polcokat nehéz vörös függönyök védték a portól, a terem kettős ablakát színes üveg fedte. A kódexek számára a feltehetőleg Itáliából érkezett könyvkötőmester egyedül kötéstervet dolgozott ki: az itáliai all'antica és a keleti, főként perzsa elemekből alkotott kompozíciót gazdag aranyozással díszítették, a kötéstáblák centrumába a király címerét préselték. Ez a kötéstípus új fejezetet nyitott az európai könyvkötészet történetében. Emellett voltak lila, vörös

és kék bársonyba, vörös és kék se-lyembe kötött darabok is.

A bőrkötéseket levélformájú rézcsa-tok, a textilkötéseket olykor zománche-rakással díszített, aranyozott ezüstcsa-tok egészítették ki. A kódexek metszé-sét is díszítették aranyozással, ponco-lással és speciális festéssel. A kódexek előlapjukon feküdtek a polcokon, hogy a belépő számára ne csak szellemi, de esztétikai élmény is nyújtsanak. Szin-tén a reprezentativitás érdekében fes-tették a kódexek címlapjára Budán a ki-rály címerét. Ez az 1480-as évek végén tudatosan kialakított, egységes látványt nyújtó, névvel megnevezett reprezen-tatív uralkodói könyvtár az, amelyet

ma Bibliotheca Corvinának nevezünk, és amelyet megőrzött az európai em-lékezet.

A Bibliotheca Corvinában klasszikus szerzők és egyházatyák művei, vala-mint kortárs szerzők sokszor az ural-kodónak ajánlott kötetei voltak meg-találhatók. Ez utóbbiak közül különös jelentőségük Thuróczi János és Pietro Ransano magyar történelmet tárgyaló munkái. A könyvtár egyik külön-legessége abban áll, hogy nem csupán latin, hanem görög nyelvű művekkel is rendelkezett. Bíborbanszületett Konstantin (905–959) bizánci császár *De caeremoniis* című művét egyedül a Corvina Könyvtárban található pél-

A Victorinus későantik szerző Cicero egyik retorikai művéhez írott kommentárját tartalmazó kódex eredetileg Vitéz János könyvtárába tartozott, a margón is az ő bejegyzései láthatók. A kódex később a Corvina Könyvtárba került (balra fent).

A Szent Jeromos Szent Pál leveleihez írott kommentárját tartalmazó corvina a firenzei Gherardo és Monte di Giovanni munkája. Az oldalsó bordú-rökben Máttyás és Beatrix éremportréja látható, a címert egy-egy Máttyás-embléma (kút, kova és tapló) fogja közre (jobbra fent).

A milánói Francesco Castello egyik Budán készült főműve Kálmáncsehi Domokos székesfehérvári prépost breviáriuma volt. A részleten virágvasar-nap ünnepénél Krisztus jeruzsálemi bevonulása látható (lent).

A Bibliotheca Corvina elnevezés a Philostratos-corvina tartalommutatójában fordul elő egyetlen egyszer. A szélső bordűr közepén Mátyás római császárokat imitáló éremportréja látható (balra).

Ezt a kötéstípust kifejezetteren a budai királyi könyvtár számára fejlesztette ki az Itáliából érkezett könyvkötő. A kötet címét arannyomással a hátsó tábla felső részén tüntették fel (lent).

ápoló korszakokban, így Bethlen Gábor (1580–1629) erdélyi fejedelem és Pázmány Péter (1570–1637) esztergomi érsek idején a könyvtár maradványait – amelyről azt hitték, hogy még mindig a budai várban található – újra és újra vissza szerették volna szerezni a törököktől. Erre azonban csak több száz évvel később került sor. Mindazt, ami az isztambuli Topkapi Palotában még fellelhető volt, a török szultánok 1869-ben, majd 1877-ben Magyarországnak adományozták. Magyarországon területén csupán néhány corvina maradt. A török ajándékozás mellett a Monarchia felbomlását követő velencei egyezmény (1933) biztosított jelentős gyarapodást e tekintetben az Országos Széchényi Könyvtárnak.

A Bibliotheca Corvina emlékezetének ápolása ma is folyik. Ez elsősorban kiállításokat és tudományos kutatást jelent, melynek központja az Országos Széchényi Könyvtár. A Bibliotheca Corvina Virtualis program keretében külön honlap született abból a célból, hogy a híres könyvtár fennmaradt darabjai legalább virtuálisan egyesüljenek. Hunyadi Mátyás könyvtárát az UNESCO 2006-ban a világörökség részévé választotta. ♦

dány őrizte meg az utókor számára. Nyomatott könyveket még alig találunk a corvinák között, minden bizonnyal azért, mert igazi, uralkodóhoz illő reprezentativitást ekkor még a kézzel írt és gazdagon díszített kézirat képviselt. Thuróczi János említett krónikája azonban nyomatott formában került be a Corvina Könyvtárba.

A KÖNYVTÁR SORSA

Mátyás halála után a könyvtár fejlesztése megállt, de továbbra is a palota ékköve maradt. Az uralkodók büszkén vezették végig vendégeiket a könyvtár-

termen, de ajándékoztak is el a kódexekből. A könyvtár sorsa az oszmán török hódítással pecsételődött meg, a királyi könyvtár feltehetőleg már 1526-ban, a mohácsi csatavesztést követően elpusztult, épen maradt köteteit pedig a törökök hadizsákmányként Isztambulba szállították. A fennmaradt állományt jórészt azok a kódexek alkotják, amelyek még 1526 előtt Nyugat-Európába kerültek.

A Bibliotheca Corvina emlékének megőrzésében fontos szerepet játszott Johann Alexander Brassicanus (1500–1539) bécsi humanista 1525-ös budai látogatásáról közzétett beszámolója. A Hunyadi Mátyás kultuszát különösen

ADDIVM MATTHIA M. NGARIAE
BO. AVSTRIE. Q. REGEM. PRINCIN
VIC. ANTONII. BOTRADUCTIO. IN
PHILOSTRATVM LEMN. SOPHISTA.
PRAEST. ET PRIMIS. PFATIO FOELICIP

NON Eſt
beſcat ampli
u ipa poſte
ritas benefi
cio tuo Duce
Matthia: poſt
q̄ opera & vi
tute tua fac
tum eſt: Vt
cum glorio
ſa uetula te
certare iam
audeat: Qd̄
ceteris preter
miſſis. ex bel
lo tantum ſ
alammico
ne in caput

exercere uideamur planius attenditur. Nā
cum profuſi. Severitatis tue nomine ſuccen
ſi in Pannoniam iuaec. ſſemus: Compluraq̄
uolumina Maieſtati tue ac Duce Beatiſſi ſi
lioq̄. Ioāni fauſte indolis adoleſcenti dedicaſſe
mus: Dum tranſ Iſtrum tua caſtra ſequimur
ea uictorie tue ſigna & perpetua quidem mo

A Philostratos Atorvina jobb oldali címlapja.
Az iniciálében i orvin lános látható diadalszekéren.
A jobb belső sarokban található portré teltehetőleg
az udvari történetírót, Antonio Bonbinit ábrázolja

Pietro Ransano történetíró a magyar királyi pár előtt Magyarországról szóló történeti műve eredeti kéziratának címlapján. A kódex később Bakócz Tamás tulajdonába került, ezért látható rajta az ő címere is

RUBICON MEGRENDELÉS: www.rubicon.hu

E számunk a Nemzeti Kulturális Alap támogatásával készült.

